

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce
Pád Cařihradu 1453
Vojtěch Cíváň

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra antropologických a historických věd
Studijní program Historické vědy
Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce
Pád Cařihradu 1453
Vojtěch Cíván

Vedoucí práce:

PhDr. Roman KODET

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2011 .....

Tímto bych chtěl poděkovat svému vedoucímu práce, PhDr. Romanu Kodetovi, za jeho velkou pomoc a podporu při psaní této bakalářské práce a za nezměrnou trpělivost.

Obsah:

Úvod	1
Oslabování Byzance	3
Vzestup Osmanské říše	6
Mehmed II. a přípravy na obléhání Cařihradu	13
Začátek obléhání.....	18
Obléhání Cařihradu	22
Poslední útok a pád Cařihradu	32
Osud poražených a osud města	37
Závěr.....	38
Použitá literatura.....	40
Resumé	42

Úvod

Cařihrad byl svého času největším městem středověku. Se svým půl milionem obyvatel a bohatým kulturním životem se o něm právem hovořilo, jako o „Druhém Římu“. Smutným faktem tedy zůstalo, že v době jeho pádu do rukou Osmanské říše se počet jeho obyvatel zmenšil jen na 30 000. Toto téma jsem si zvolil, neboť dobývání středověkých hradů a způsoby fortifikace je téma, které mi bylo blízké již od útlého věku. A pád Cařihradu je jeden z nejznámějších případů obléhacích válek středověku.

Samotné obléhání je také příběhem konce jedné říše, která byla již dávno za svým vrcholem. Pád města do rukou nepřátel se ale stal vznikem něčeho nového a érou nebývalého rozkvětu pro město samotné. Ukazuje rovněž na liknavost a neschopnost evropských dvorů angažovat se do konfliktů, které se jich přímo netýkali.

V této práci se pokusím osvětlit, jak došlo k tomu, že kdysi mocná říše neměla nyní dostatek vojáků, aby byla schopna bránit jediné město, jak se z původně malého emirátu stala síla, které se obávala celá Evropa a hlavně, co se vlastně stalo během téměř dva měsíce dlouhého obléhání. Ve své práci se opřu hlavně o práce Stevena Runcimana, Petra Štěpánka a Davida Nicolle, kteří se touto tematikou zabývají do hloubky, byť často se zaměřením na jiné detaily. Komplexní pohled na situaci jsem získal také z knihy *Dějiny Byzance*, která se však pro moji práci ukázala příliš rozsáhlá. Neocenitelné informace o Osmanské říši jsem čerpal z knihy *The Ottoman Empire, 1300–1650*, která obsahovala informace na daleko odbornější úrovni než kniha *Osmanská říše*. Zvláštní pozici má potom dílo *Poslední zápas Byzance*, které mi sice poskytlo jakýsi nadhled na celou situaci, ale rozhodl jsem se citovat spíše ze spolehlivějších, modernějších zdrojů.

První kapitola má za úkol informovat o úpadku Byzance a také počátku náboženských konfliktů mezi katolickou Evropou a pravoslavnou Byzancí, které se později ukázaly jako velice důležité. Rovněž poukazuje na to, že s příchodem střelného prachu přicházejí opevněné hrady a města o svou nedobytnost.

Ve druhé kapitole jsem se zaměřil na Osmanskou říši. Její vznik nijak neukazoval na to, že by se jednou měla stát dominantní silou v celém regionu, která navíc přetrvala, byť v již ne tak dominantní pozici, až do 20. století. Nezaměřuje se však pouze na Osmanskou říši, ale informuje také o pokračujícím slábnutí Byzance a demonstruje tak kontrast mezi umírající říší a říší v počátku rozkvětu.

Třetí kapitola již přímo předchází samotnému obléhání. Stručně přibližuje osobnost mladého sultána Mehmeda II., který se rozhodl uskutečnit něco, co zatím nedokázal žádný z jeho předchůdců, přestože ne jeden se o to již pokoušel. Informuje o snahách císaře Konstantina zachránit svou říši i za cenu ústupků a obětí, o jeho snahách, které ale nakonec přišly vniveč. Také popisuje váhavé kroky evropských dvorů a Svatého stolce.

Čtvrtá kapitola má za cíl ukázat situace obou soupeřů před začátkem obléhání a také pozice, které zaujala jednotlivá vojska a velitelé. Má zdůraznit, jak hroživou zbraní se v této době stalo dělostřelectvo, zbraň, která byla zatím používána spíše zřídka.

V páté kapitole je již popsána samotná bitva o velké město. Akce útočníků, protiakce obránců a také stav morálky na obou stranách, kterou do značné míry ovlivňovala právě vítězství a porážky. Snaží se vykreslit fakt, že situace nebyla předem rozhodnuta a obě strany měli šanci na vítězství.

Předposlední, šestá, kapitola je již popisem posledního útoku, který nakonec prorazil obranu. Zabývá se faktory, jenž ovlivnily výsledek tohoto

střetnutí a celého obléhání. Rovněž nás seznamuje s osudem mnoha těch, kteří se vydali obleženému městu na pomoc.

Sedmá kapitola je jen krátkým dodatkem, který nastiňuje další vývoj města a také osud těch, kteří skončili v zajetí sultána Mehmeda II.

Oslabování Byzance

Když 29. Května 1453 padl Cařihrad, byl to obrovský šok pro většinu západní Evropy. Ačkoliv si papež i panovníci byli vědomi toho, že městu chybí zásoby, zbraně i muži, převládl zde názor, že tak velké město, obehnané silnými hradbami, navíc s přirozenou ochranou v podobě výhodné pozice, se může bránit prakticky neomezeně dlouho.¹ Jak tedy bylo možné, že tak obrovské město, poslední pozůstatek dávné Římské říše, mohlo padnout do rukou nepřítele? Nikdo totiž nevzal v potaz moderní dělostřelectvo, kterým sultánova armáda disponovala.

Slábnutí Byzance lze sledovat již od počátku 11. století.² V tomto období dochází k vytvoření mocenského vakua, způsobeného slábnutím Abbásovského chalífátu. Díky úpadku jeho stále ještě dominantní síly v islámském světě dostala Byzanc jedinečnou šanci posílit svůj vliv a získat zpět některá území, která byla ztracena v 7. – 8. Století, během rozmachu Islámu. Úspěchem se stalo dobytí města Antiochie v roce 969,³ a tím také získání kontroly nad částí východní Anatólie, Arménie a severní Sýrie. Byzanc však nebyla jediná, kdo se pokusil využít mocenského vakua k posílení svého vlivu. Daleko mocnější nepřítel se objevil v podobě Seldžuckých Turků. Tito původní vazalové Abbásovského chalífátu se rychle stali hlavní mocenskou silou islámského světa. V polovině 11. století došlo k opětovným náboženským sporům Byzance

---

¹ NICOLLE, David, Konstantinopol 1453, Konec byzantské říše, s. 83

² ŠTĚPÁNEK, Petr, 1453: Pád Konstantinopole – zrod Istanbulu, s. 23

³ Tamtéž, s. 22

se západním křesťanstvím. Byl to jeden z logických důsledků akakiánského schizmatu, které rozdělilo církve v roce 484.⁴ Roku 1054 přichází do Cařihradu kardinál Humbert de Silva Candida v čele papežského poselstva. Je však přijat velice chladně a list, který s sebou přivezl od papeže, je dokonce označen za falsifikát. V bezvýhodné situaci poselstvo položí papežovu bulu na oltář chrámu Boží moudrosti, čímž dojde k exkomunikaci prakticky celé byzantské církve. V této době je však Byzanc stále ještě na vrcholu moci⁵ a papežská exkomunikace se jejím elitám nejeví jako problém nijak zvlášť důležitý.

Mezitím seldžučtí Turci upevňovali své postavení, které je také spojeno s výboji za hranice Byzance. Sami Seldžukové však za svého hlavního soupeře nepovažovali Byzanc, ale Fátimovský chalífát, kterému se podařilo ovládnout Egypt.⁶ Tohoto mocenského sporu chtěl využít císař Roman IV. Seldžucké výboje přes hranice jeho říše se staly záminkou pro útok, který měl vrátit Sýrii pod nadvládu Byzance. Roku 1071 došlo k bitvě u Manzikert,⁷ ve které císař Roman IV. hrubě podcenil sílu svého nepřítele. Část jeho vojska se obrátila na útěk,⁸ zbytek byl rozprášen a sám císař padl do zajetí. Po tomto neúspěchu se byzantská přítomnost v Anatólíi stala spíše formální. Roman IV. byl sice vykoupen, ale kočovní Turci využili nepřítomnosti vojenských posádek v Anatólíi a začali se zde svobodně usazovat a už se je nepodařilo vypudit. Nejednalo se ovšem o žádnou invazi, spíše o postupné usazování islámského obyvatelstva. Z této ztráty se Byzanc už nikdy plně nevzpamatovala, neboť anatolské pláne poskytovaly většinu byzantských vojáků a potravin.⁹

Na konci 11. století se v regionu objevila nová síla, která mohla značnou měrou oslabit turecké panství, a naopak pomoci zmatky zmítané Byzanci. Byla

---

⁴ DLOUHÝ, Roman, Byzanc od roku 1053 do pádu Cařihradu (1453), s. 4

⁵ Tamtéž, s. 5

⁶ ŠTĚPÁNEK, s. 21

⁷ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 10

⁸ DLOUHÝ, s. 5

⁹ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 11

to 1. křížová výprava, jejímž úkolem bylo osvobodit Jeruzalém a zpřístupnit Svaté město poutníkům ze západu. Zde se teprve ukázaly první následky rozdělení církví a papežské exkomunikace. Navzdory tomu, že Byzanc poskytla křižákům při tažení pomoc, nebyla jí předána území, která křižáci dobyli v Sýrii a Palestině.¹⁰ Místo toho zde křižáci vybudovali vlastní státy, které neměly dlouhého trvání a během 13. století byly všechny vyvráceny. Počátkem 13. století byla zorganizována 4. křížová výprava. Této výpravy využil princ Alexios, претендент byzantského trůnu,¹¹ a přesvědčil křižáky, aby mu pomohli usednout na trůn. Ale nový císař nebyl schopen splnit podmínky, které křižákům slíbil, což vedlo v roce 1204 k pádu Cařihradu a ustanovení Latinského císařství. To byla pro Byzanc těžká rána, jejíž následky nebyly nikdy zcela napraveny.¹² V nově zřízeném císařství zavládla katolická hierarchie s latinským patriarchou v čele,¹³ což narazilo na tvrdý odpor zdejších obyvatel.

Významný byzantský šlechtic Theodoros I. Laskaris uprchl z města, založil Nikájské císařství¹⁴ a vzal si za úkol dobýt zpět území, která mu po právu náležela. Pád Cařihradu do rukou křižáků paradoxně znamenal spíše oslabení křesťanské přítomnosti v této oblasti a jen díky příchodu Mongolů nebyla obě císařství zcela pohlcena.¹⁵ Roku 1261 nikájský císař Michael VIII. Palaiologos vyvrátil Latinské císařství a téměř bez boje obsadil Cařihrad.¹⁶ Doba Latinského císařství však zanechala hlubokou ránu jak na Byzanci, jejíž moc se omezila jen na západní Anatólii, Thrákii a jižní část Balkánského poloostrova,¹⁷ tak na město samém. Poslední latinský císař Balduin II. neměl příliš peněz, aby si mohl dovolit další vojáky, a tak zastavil a prodal mnoho relikvií, které městu náležely.

---

¹⁰ ŠTĚPÁNEK, s. 25

¹¹ Tamtéž, s. 28

¹² RUNCIMAN, Steven, Byzantine style and civilization, strana 165

¹³ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila, Dějiny Byzance s.297

¹⁴ Tamtéž, strana 14

¹⁵ ŠTĚPÁNEK, s. 28

¹⁶ RUNCIMAN, Byzantine style and civilization, s. 166

¹⁷ ŠTĚPÁNEK, s. 29

Podle tehdejších historiků dokonce prodal olovo ze střech.¹⁸ V důsledku oslabení Byzance a seldžuckých Turků se opět vytvořilo mocenské vakuum, ve kterém vznikl Osmanský emirát.

Roku 1274 v rámci II. Lyonského koncilu, došlo k dalšímu pokusu o sjednocení východní a západní církve. Unie zde sice byla podepsána, ale neměla dlouhého trvání. Byzantský lid ji odmítal a musela být prosazována násilím.¹⁹ Roku 1282 byla zrušena.

Vzestup Osmanské říše

Informací o počátku osmanského státu není mnoho a vesměs jsou značně nespolehlivé. Dvěma hlavními zdroji jsou prameny turecké, které přirozeně glorifikují počátky říše a místy se podobají mýtům či legendám, poté prameny byzantské, které se na Osmanskou říši dívají jako na nepřítele.²⁰ Podle legendy vznikl zárodek říše v polovině 13. století, když jistý Ertuğrul přivedl svůj kmen do malé Ásie.²¹ První věrohodné a z historického pohledu zajímavé informace pocházejí až z doby vlády Osmana I. a jeho syna Orchana. Z Orchanovy doby také pocházejí první primární prameny jako mince či dokumenty.²²

Je pravděpodobné, že Osmané využili dočasného oslabení Byzance a bojů seldžuckých Turků s Mongoly. Možné je také to, že Osmanům pomohla náhoda v podobě přírodní katastrofy, jako byly povodně v roce 1302, které poničily nové byzantské opevnění.²³ Průnik osmanských Turků na své území nemohl byzantský císař ignorovat, zvláště když Turci oblehli město Nikája.²⁴ Došlo k bitvě u Nikomédie a Byzanc utrpěla zdrcující porážku. Nikája však odolala

---

¹⁸ RUNCIMAN, Byzantine style and civilization, s. 166

¹⁹ DLOUHÝ, s. 15

²⁰ HITZEL, Frédéric, Osmanská říše, s. 19

²¹ ŠTĚPÁNEK, s. 30

²² ŠTĚPÁNEK, s. 30

²³ IMBER, Colin, The Ottoman Empire, 1300–1650, s. 8

²⁴ ŠTĚPÁNEK, s. 32

tureckému náporu. Roku 1324 nastupuje na trůn Osmanův syn Orchan. Zdá se, že Osmané v této době ještě neovládali umění obléhání velkých, opevněných měst, a tak se spokojili jen s dlouhodobým obklíčením měst, které nakonec vedlo k jejich vyhladovění a kapitulaci.²⁵ Tento osud postihl opevněné město Bursa, které se v roce 1326 po osmi letech obléhání vzdalo. Bursa se tak stala centrem a hlavním městem Osmanského emirátu. V následujícím roce poničilo mohutné zemětřesení hradby města Lopaidon,²⁶ které následně obsadily osmanské síly. Byzantský císař Andronikos III. chtěl napravit potupnou prohru, ale byl poražen v bitvě u Pelekanonu v roce 1329.²⁷ Bez podpory byzantského vojska padla v roce 1331 Nikája a v roce 1337 Nikomédia. Tím byla moc Byzance v Asii omezena jen na několik mil od hradeb Cařihradu. Zde se Orchanův postup dočasně zastavil, neboť neměl své vlastní loďstvo pro překročení úžin.²⁸

V Byzanci mezitím probíhala občanská válka. Jan VI. Kantakouzenos hledal spojence také mezi Turky.²⁹ V roce 1346 dal Orchanovi svojí dceru za ženu a stvrdil tak vzájemné spojenectví, díky kterému v následujícím roce obsadil Cařihrad a prohlásil se císařem.³⁰ V roce 1347 se Byzancí prohnala „černá smrt“,³¹ která zahubila třetinu populace. Další občanská válka se rozhořela roku 1352. Odměnou za pomoc v této válce Turci obdrželi pevnost poblíž Galipoli. Když v roce 1354 zemětřesení poničilo hradby Galipole, měli již Osmané opěrný bod pro její rychlé obsazení. Galipole se stala prvním tureckým panstvím na území Evropy. Turci se tak stali opravdovými vítězi dvou občanských válek v Byzanci. Ta se z tohoto problematického období nikdy nezotavila a její faktická moc se zmenšila.

---

²⁵ IMBER, s. 9

²⁶ IMBER, s. 9

²⁷ ŠTĚPÁNEK, s. 33

²⁸ Tamtéž

²⁹ IMBER, s. 9

³⁰ ŠTĚPÁNEK, s. 33

³¹ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 12

Orchan umírá v roce 1362 a na jeho místo nastupuje jeho mladší syn Murad, který po svém otci zdědil poměrně rozsáhlou říši.³² Za jeho vlády se poprvé objevuje titul sultán pro vládce Osmanské říše. Období jeho vlády však začalo vojenským neúspěchem, když bratranec císaře Jana V., Amadeus Savojský, obsadil v rámci křížové výpravy Galipoli.³³ Tento úder měl zastavit osmanský postup a zadržet posily, které by se chtěly přeplavit přes úžiny. Pronikání Turků na Balkánský poloostrov to však nezastavilo. Toto ohrožení vedlo k alianci 2 srbských pánů, kteří se společně postavili Osmanům na odpor. V bitvě na řece Marica v roce 1371 byla jejich společná armáda rozdrčena mnohem menší tureckou armádou, oba muži v bitvě přišli o život a „*od této chvíle začali Muslimové přemáhat křesťanskou říši*“.³⁴ V důsledku této porážky získali Osmané kontrolu nad životně důležitou spojnici mezi Cařihradem a městem Edirne. Bez pomoci nemohlo město odolat a téhož roku padlo do rukou Osmanů.³⁵

Situace v Byzanci byla zoufalá. Císař Jan V. se pokoušel získat vojenskou pomoc od Benátek, proto, aby si naklonil Řím, a snad získal pomoc od papeže, přijal v roce 1369 katolickou víru.³⁶ Domů se však vrátil s nepořízenou, navíc rovnou do dalšího konfliktu. Tentokrát se jednalo o občanskou válku nejen v Byzanci, ale i v Osmanské říši, když proti svým otcům povstali synové obou panovníků. Spolupráce císaře Jana V. a sultána Murada I. brzy zlomila odpor jejich potomků a rázně ukončila válku. Mír však neměl dlouhého trvání, neboť Andronikos, syn císaře Jana V., uprchl z vězení, kam byl po neúspěšné vzpouře umístěn, a s pomocí Janovanů a svých bývalých osmanských nepřátel převzal roku 1376 moc. Jako odměnu za pomoc daroval císař Andronikos IV. sultánovi

---

³² ŠTĚPÁNEK, s. 34

³³ IMBER, s. 11

³⁴ „*From then on the Muslims began to overrun the Empire of the Christians.*“ IMBER, s. 11

³⁵ ŠTĚPÁNEK, s. 37

³⁶ Tamtéž

zpět město Galipole.³⁷ Sultán tak získal město, jehož ztráta znamenala jeho první neúspěch jako panovníka. Byzanc na druhou stranu ztratila jakékoliv výhody, které plynuly z faktu, že město dočasně držela ve svých rukou. Kromě toho také nový císař deklaroval svou vazalskou závislost na panovníkovi Osmanské říše.³⁸ Jak krátkozraké bylo spojení s Muradem, se ukázalo v roce 1381, když byl Andronikos sultánem z trůnu sesazen. Na jeho místo byl opět dosazen Jan V.³⁹ Ten se musel sultánovi odměnit jednak placením tributu, ale hlavně se musel na dalších vojenských akcích sultána podílet polovinou svého vojska. Během své 50 let trvající vlády byl císař Jan V. sesazen celkem třikrát, což poměrně dobře ilustruje dobové poměry v Byzanci.⁴⁰ Rostoucí moci sultána se pokoušel čelit papež Řehoř XI. Jeho pokusy o uzavření protiturecké koalice ale skončily nezdarem.⁴¹ Murad I. mezitím rozšířil své panství. Roku 1385 padla do jeho rukou Sofie, roku 1386 Larisa a Niš.⁴² Soluň byla obléhána již od roku 1383, ale dokázala se bránit celé 4 roky, než nakonec roku 1387 kapitulovala i ona.⁴³ Morejský despotát se raději vzdal bez boje. Byzanc se tak ocitla na pokraji zkázy. Zajímavým faktem však zůstává, že dobu, kdy Byzanc balancovala na pokraji zkázy, provázal mnohem živější kulturní život, než v předcházejících stoletích. Umění, které bylo závislé na financích, sice už nedosáhlo dřívější velikosti, kulturní život však mohl být stále dáván za příklad státům Evropy.⁴⁴

Ačkoliv sultán Murad I. značně rozšířil území, která zdědil po svém otci, setkával se i on s problémy, které byly logickým důsledkem rozpínající se říše. Především se jednalo o prodloužení zásobovacích tras a také nutnost vést boje na více frontách. Přestože Byzanc už prakticky přestala ohrožovat zájmy Osmanů, objevila se nová nebezpečí. Sultán Murad I. paradoxně zemřel

---

³⁷ IMBER, s. 14

³⁸ ŠTĚPÁNEK, s. 38

³⁹ Tamtéž, s. 39

⁴⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 12

⁴¹ IMBER, s. 12

⁴² ŠTĚPÁNEK, s. 39

⁴³ IMBER, s. 12

⁴⁴ RUNCIMAN, Byzantine style and civilization, s. 166

v předvečer porážky jednoho z posledních nepřátel. V létě roku 1389 se osmanské moci vzepřel srbský princ Lazar.⁴⁵ K bitvě došlo téhož roku na Kosově poli, kde byla srbská armáda poražena, byť za cenu značných ztrát na straně osmanského vojska,⁴⁶ a princ Lazar v boji zahynul. Murad I. se ale z vítězství už radovat nemohl, neboť byl před bitvou, nebo těsně po ní, zavražděn a na jeho místo usedl jeho syn Bajezid I.

Sultán Bajezid I. dosáhl obdivuhodného úspěchu, když se odmítl angažovat v dalším rodinném sporu v Byzanci. Jeho nestrannost v tomto sporu byla odměněna tím, že obyvatelé Cařihradu zbourali Zlatou bránu, klíčové obranné místo vedoucí z města k Marmarskému moři. Říše, kterou převzal po svém otci, byla sice nejmocnější v regionu, ale nebyla jediná. Státy jako Valašsko nebo Moldavsko sice sami o sobě nepředstavovaly významnější hrozbu, nebezpečnější však byly jejich svazky s Uherskem a Polskem.⁴⁷ Pravý význam tohoto faktu se ukázal v roce 1394, když sultán Bajezid I. oblehl Cařihrad. Dobře věděl, že město není schopno odolávat jeho náporu bez pomoci z venčí.⁴⁸ Podcenil však obranné možnosti města a přecenil svojí pozici, která nebyla stabilní tak, jak doufal, čehož se rozhodl využít uherský král Zikmund.

Dílčí úspěchy, kterých dosáhl, ho vedly k přesvědčení, že je třeba ušetřit Osmanům rozhodující úder.⁴⁹ Díky dočasnému utichnutí bojů v rámci Stoleté války získal král Zikmund dostatek prostředků k vyhlášení křížové výpravy. Přes menší úspěchy, ke kterým patřilo dobytí města Vidin, skončila nakonec výprava neslavně. V září roku 1396 oblehli křižáci Nikopolis. Nebyli však připraveni na rychlý příchod osmanské armády. Když 25. září 1396 došlo k bitvě, ukázaly se neshody a nejednotnost křižáckých pánů, a také značná

---

⁴⁵ ŠTĚPÁNEK, s. 40

⁴⁶ IMBER, s. 13

⁴⁷ ŠTĚPÁNEK, s. 42

⁴⁸ IMBER, s. 15

⁴⁹ ŠTĚPÁNEK, s. 45

manévrovatelnost osmanské armády.⁵⁰ Část křižáckého vojska uprchla při první známce toho, že se bitva vyvíjí nepříznivě, jednotlivé části armády vůbec nespolupracovaly a nedržely se předem připraveného plánu. Zikmund sám sice z bitvy uprchl, většina ostatních pánů ale takové štěstí neměla. Křižácká armáda byla rozprášena, šlechtici a bohatí pánové byli zajati pro výkupné, ostatní zajatci byli popraveni.⁵¹ Toto fiasko vedlo k upevnění osmanské moci na Balkánském poloostrově⁵² a hlavně k odmítavému postoji evropských mocností, především Francie, pouštět se do takto riskantních podniků.⁵³

Porážka křížové výpravy znamenala velké vítězství a dočasně zastavila pokusy o evropskou intervenci v této oblasti. Další nebezpečí ale přišlo ze strany, z které to mohl sultán jen těžko předvídat. Jeho ambice v Anatolii se staly důvodem konfrontace se sultánem Tamerlánem.⁵⁴ Ten původně neviděl důvod pro konflikt s Osmanskou říší, ale když sultán Bajezid ohrožoval jeho vazaly na území východní Anatólie a Arménie, musel zareagovat. K jejich vzájemné bitvě došlo roku 1402 u Ankary.⁵⁵ Část osmanské armády přeběhla k nepříteli a Bajezidovi synové opustili bojiště i se svými jednotkami. Sultán, který tak zůstal jen se svojí janičářskou gardou a srbskými vojáky, nemohl čelit přesile Tamerlánova vojska a padl do zajetí, ve kterém po necelém roce zemřel. Tato bitva neznamovala jen smrt sultána, ale hlavně dočasný rozpad Osmanské říše, kterou si mezi sebe rozdělili 4 synové zesnulého sultána. Tohoto zmatku také využilo mnoho menších emirátů, které opět získaly svobodu.⁵⁶ Bohužel, tohoto období oslabení nedokázala patřičně využít Byzanc.⁵⁷ Naopak v roce 1422 byl Cařihrad podruhé obléhán, ale opět neúspěšně. Město bylo pro osmanské Turky stále ještě příliš silné.

---

⁵⁰ IMBER, s. 15

⁵¹ ŠTĚPÁNEK, s. 49

⁵² IMBER, s. 16

⁵³ ŠTĚPÁNEK, s. 49

⁵⁴ Tamtéž,

⁵⁵ IMBER, s. 16

⁵⁶ ŠTĚPÁNEK, s. 51

⁵⁷ DLOUHÝ, s. 17

Vzájemné bitvy jednotlivých potomků zesnulého sultána a nestabilita říše trvaly až do vlády sultána Murada II., který dokázal vrátit hranice Osmanské říše přibližně do rozměrů, které měly před bitvou o Ankaru. Jedním z velkých vítězství sultána Murada II. byla porážka křížové výpravy v roce 1444.⁵⁸ Tato výprava byla odpovědí na prosbu byzantského císaře Iona VIII., který na koncilu v italské Ferrare⁵⁹ roku 1438 přijal unii mezi západní a východní církví, a to i přesto, že vůči ní byly silné protesty jak mezi byzantským obyvatelstvem, tak i mezi tamějšími duchovními.⁶⁰ Odpor lidu ke sjednocení nejlépe vystihují slova historika Dukase, která se vážou k posledním chvílím před pádem města v roce 1453: „*Kdyby v onom okamžiku byl sestoupil anděl z nebe a prohlásil: přijměte unii, přece by se k ní nebyli přidali a raději se vzdali Turkům, než by se připojili k církvi římské*“.⁶¹ Tato oběť však spíše oslabila pozici Byzance, než aby jí prospěla. Unie byla odmítnuta lidem a navíc se ostatní pravoslavné státy nyní dívaly na Byzanc jako na někoho, kdo je ochotný zradit své tradice. I přesto se však začala organizovat křížová výprava proti Turkům.

Nakonec se zorganizovala výprava o více jak 25 000 vojácích pod vedením kardinála Cesariniho a krále Vladislava Jagellonského.⁶² Výprava sice zaznamenala dílčí úspěchy na Balkánském poloostrově, ale ve finální bitvě u Varny, 10. listopadu 1444,⁶³ byla rozdracena třikrát větší armádou osmanského sultána Murada II., a většina významných představitelů, včetně kardinála Cesariniho a krále Vladislava, byla v bitvě zabita. Po tomto neúspěchu už ze západu žádná větší organizovaná pomoc nepřišla a Byzanc byla odkázána pouze sama na sebe.

---

⁵⁸ IMBER, s. 26

⁵⁹ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 22

⁶⁰ Tamtéž, s. 14

⁶¹ DLOUHÝ, s. 19

⁶² ZÁSTĚROVÁ, s. 332

⁶³ IMBER, s. 26

Mehmed II. a přípravy na obléhání Cařihradu

Smrt sultána Murada II. v roce 1451 byla přijata jako dobrá zpráva. Nikdo nečekal, že by mladý sultán Mehmed II. byl hrozbou. Prozatím se jevil jako slabý sultán a evropská šlechta i představitelé Byzance doufali, že bude slabým panovníkem po celou dobu své vlády.⁶⁴ Nebo že v horším případě alespoň bude trvat delší dobu, než nabere zkušenosti a tuhle dobu mezitím budou moci využít. Z počátku se zdálo, že jejich očekávání se naplnilo – sultán přijal poselstva z Benátek, obnovil s nimi mírovou smlouvu a srbskému despotovi vrátil část dobytého území. Přijal vyslance z Cařihradu a přísahal na Korán, že bude respektovat suverenitu a území Byzance, navíc se zavázal platit roční tribut 3000 asprů za rok⁶⁵ za to, že císař bude držet pod zámek pretendenta na osmanský trůn – Orchana. Velice brzy se však mělo ukázat, že sultánova přátelská tvář a všechna jeho ujištění jsou jen způsob, jak udržet mír do té doby, než bude připraven na válku. Už od usednutí na trůn totiž toužil dobýt Cařihrad.⁶⁶ Předěšlé pokusy jeho předchůdců o dobytí města selhaly buď z důvodů byzantské převahy na moři, která umožňovala zásobování obleženého města, nebo kvůli ohrožení Osmanské říše zvenčí. Proto se sultán rozhodl věnovat zvýšenou pozornost právě loďstvu, aby mohl město zcela odříznout od okolního světa.⁶⁷

Cařihrad už pro něj sice sám o sobě dávno nepředstavoval hrozbu, avšak opevněný bod rozměrů, kterých Cařihrad stále ještě dosahoval, mohl sloužit jako výchozí bod jeho nepřátel, především Benátčanů. Při plánování útoku na mohutné město však narazil na velkého odpůrce – byl jím velkovezír Halil Paša,⁶⁸ který zůstal v úřadě ještě z doby Mehmedova otce Murada II. Velkovezír zastával myšlenku, že případný neúspěch při obléhání by mohl oslabit pozici

---

⁶⁴ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 63

⁶⁵ Tamtéž

⁶⁶ ZÁSTĚROVÁ, s. 333

⁶⁷ NICOLLE, s. 29

⁶⁸ ŠTĚPÁNEK, s. 75

celé říše, povzbudit vzpoury na stále sporných územích a v neposlední řadě by mohl podniknout útok evropských pánů. Zkrátka, že případný zisk jednoduše nepředčí rizika. Navíc se obával, že odvetný útok ze západu by mohl přijít i v případě úspěšného dobytí města.⁶⁹ Mladý sultán ale zatím neměl dostatek moci, aby mohl velkovezíra, jenž byl populární mezi janičáři,⁷⁰ sesadit z jeho postu. Jako protiváhu tedy dosadil na místo 2. a 3. vezíra své dva rádce Zaganu Pašu a Šahaba al-Dín Pašu, kterým plně důvěřoval.⁷¹ Právě Zaganos Paša byl velkým podporovatelem myšlenky dobytí Cařihradu.⁷²

V lednu roku 1451 si už byl sultán jistý. Nechal svolat ministry a otevřeně promluvil o svém plánu dobýt město. „*Ghaza (Svatá válka) je naší hlavní povinností, stejně jako tomu bylo v případě našich otců. Konstantinopol ležící uprostřed našeho panství, chrání naše nepřátele a štve je proti nám. Dobytí tohoto města je proto nezbytné pro budoucnost a bezpečí Osmanského státu.*“⁷³ Jeho řeč měla takovou váhu, že ani ti, kteří s jeho plánem nesouhlasili, se mu nepostavili, plán byl tedy schválen. V zimě roku 1451⁷⁴ začal shromažďovat zedníky a zkušené dělníky, a jeho muži začali shromažďovat materiál rozebíráním řeckých vesnic. Byl to jasný signál, který císař Konstantin, který na trůn nastoupil v roce 1448,⁷⁵ nemohl ignorovat. Bylo více než zřejmé, že se sultán připravuje na obléhání Cařihradu. Poselstvo, které císař vyslal v naději, že uchrání majetek a životy svých poddaných před zkázou, však nebylo sultánem vůbec přijato. Když poté v dubnu roku 1452 začal sultán se stavbou mohutné pevnosti Boghaz-kesen – přetínáč úžiny, vypravil k němu císař další poselstvo.

---

⁶⁹ ŠTĚPÁNEK, s. 76

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ NICOLLE, s. 10

⁷² ŠTĚPÁNEK, s. 76

⁷³ NICOLLE, s. 11

⁷⁴ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 68

⁷⁵ ZÁSTĚROVÁ, s. 333

Nejen, že sultán posly nepřijal, ale nechal je uvěznit a později setnout.⁷⁶ Tento akt se nedal vykládat jinak, než jako otevřené vyhlášení války.

Pevnost Boghaz-kesen byla dostavěna roku 1452⁷⁷ a zaručovala Osmanům kontrolu nad Bosporem. Každá loď, která chtěla úžinou proplout, měla být prohledána a musela zaplatit clo. Když 25. listopadu téhož roku⁷⁸ sultán nechal potopit benátskou loď, která se snažila proplouvat úžinami a odmítla clo zaplatit, byl to jasný signál celé Evropě, že nový sultán rozhodně nehodlá pokračovat v mírové politice svého otce. V případě pevnosti Boghaz-kesen se také ukázala jedna z novinek válečného umění. Bylo jí dělostřelectvo.⁷⁹ Své služby totiž sultánovi propůjčil uherský inženýr Urban. Ten nejprve nabídl své služby císaři Konstantinovi, ten si však jeho služby nemohl finančně dovolit.⁸⁰ Naopak sultán Mehmed II. mu nabídl čtyřikrát více peněz, než kolik požadoval.⁸¹ Urban dostal za úkol vyrobit dělo, které by bylo schopné zničit hradby Cařihradu. Téhož roku vytvořil na přání sultána největší dělo, které bylo 9 metrů dlouhé, stěny byly 21 centimetrů silné, muselo ho táhnout 15 párů volů, obsluhu tvořilo 700 mužů.⁸² Dokázalo údajně vystřelit kouli o váze 550 kg⁸³ až 1 míli daleko. Problémem se však stala nákladnost munice a hlavně kadence. Urbanovo velké dělo mohlo vystřelit jen jedenkrát za 3 hodiny.⁸⁴ Kromě toho bylo dělo namáháno obrovskými tlaky a hrozilo jeho roztržení. Přesto všechno se osmanské dělostřelectvo stalo nejmodernějším v celém tehdy známém světě. Většina osmanské armády se shromažďovala ve městě Bursa.⁸⁵ Kromě toho byly zpevňovány mosty a upravovány cesty pro přesun velké armády. Tyto faktory potvrzovaly císaři jeho domněnku: Osmané se připravovali na dobytí Cařihradu.

---

⁷⁶ ZÁSTĚROVÁ, s. 333

⁷⁷ Tamtéž, s. 334

⁷⁸ NICOLLE, s. 13

⁷⁹ ŠTĚPÁNEK, s. 116

⁸⁰ ZÁSTĚROVÁ, s. 335

⁸¹ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 78

⁸² tamtéž

⁸³ NICOLLE, s. 49

⁸⁴ ŠTĚPÁNEK, s. 119

⁸⁵ Tamtéž, s. 125

Císař Konstantin si byl dobře vědom toho, že se jeho město nemůže účinně bránit samo. Opevnění města bylo sice stále mohutné a pevné, i když na něm byly znát známky úpadku, ale nebyl dostatek mužů na jeho obsazení. Proto se císař obrátil s žádostí o pomoc na západ. Nesetkal se však s větším úspěchem. V benátském senátu se sice po bouřlivých debatách rozhodlo o pomoci ve formě vojáků a zásob, ale ve finále neměly Benátky dost sil, aby mohli sužovanému městu včas poskytnout, co bylo potřeba.⁸⁶ Benátská flotila tak vyplula až 14 dní poté, co bylo město obleženo. Císař alespoň získal od Benátek povolení najímat žoldnéře na Krétě.⁸⁷ Bohužel neměl dostatek financí na najímání větších skupin žoldnéřů.

Ačkoliv vztahy Cařihradu s papežem Mikulášem III. nebyly právě nejlepší, a to hlavně vinou nepříliš podařené unie západní a východní víry, byl papež znepokojen vývojem událostí. I on měl však značně svázané ruce. Navíc nemohl případné vojáky dopravit včas do Cařihradu bez lodí a Benátčané mu nebyli ochotni věřit, když papežský stolec nezaplatil loď najaté při křížové výpravě v roce 1444. Papež sice donutil Fridricha III. aby poslal sultánovi ultimátum, to však bylo pouze prázdným gestem. Nakonec však papež na vlastní náklady vybavil 3 janovské lodě se zásobami zbraní a potravin.⁸⁸ Přes tyto váhavé kroky Itálie dorazil dne 26. října roku 1452⁸⁹ do Cařihradu kardinál Isador s 200 žoldáky. Tato první opravdová pomoc ze západu, byť jakkoliv malá, byla zároveň prvním hmatatelným důkazem, který obyvatelům sužovaného města dokázal, že v tomto boji nejsou sami. Ačkoliv význam této pomoci nebyl příliš velký, morální dopad na město byl znatelný. Tento krok císař využil, aby podpořil popularitu sjednocení víry. Nadšení obyvatel však velice rychle opadlo, když žádná další pomoc nepřišla.⁹⁰

---

⁸⁶ NICOLLE, s. 12

⁸⁷ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 70

⁸⁸ Tamtéž, s. 81

⁸⁹ NICOLLE, s. 71

⁹⁰ RUNCIMAN, Pán Cařihradu, s. 72

Navzdory faktu, že žádná evropská země nebyla schopna nebo ochotna do konfliktu zasáhnout, našlo se mnoho jednotlivců, kteří byli ochotni bojovat na straně Byzance. Někteří pro slávu, jiní zase ze studu z toho, že jejich země není ochotna pomoci při obraně. Mezi těmito jednotlivci byl například významný Janovan Giovanni Giustiniani Longo, člen jedné z nejvýznamnějších janovských rodin.⁹¹ Spolu s ním dorazilo 700 žoldnéřů. Giustiniani Longo byl považován za skvělého znalce obrany opevněných měst a stal se tak cenným spojencem.⁹² Společně s císařem se rozhodl, že bude nejlépe bránit vnější hradby, stejně jako v roce 1422, kdy město neúspěšně obléhal sultán Murad II. Byl mu svěřen dohled nad jejich obranou a také obnovou, neboť staré hradby byly místy značně zchátralé. Girolomo Minotto, benátský konzul v Cařihradu, slíbil, že žádná benátská loď neopustí přístav a že všechny budou pomáhat při obraně.⁹³ Objevily se sice informace, že několik benátských lodí opustilo přístav bez povolení, tyto informace však pocházejí z janovských zdrojů a jejich objektivita je nejistá.⁹⁴ Kromě toho bylo na válečné lodě přestavěno také 6 benátských plachetnic, které kotvily v přístavu. Z Janova dorazili také 3 bratři Bocchiardiové: Paolo, Antonio a Troilo, kteří si na vlastní náklady pořídili malou družinu žoldnéřů.⁹⁵ K obraně se přidali také 2 obchodníci, Gabriele Trevisano a Alviso Diedo, jejichž lodě kotvili ve Zlatém rohu. Z Kastilie připlul urozený don Francisco de Toledo, který se rovněž přidal k obraně města. Na stranu Cařihradu se dále přidalo mnoho obyvatel janovské kolonie Pery, neboť věřili, že osud jejich kolonie je spojen s osudem města.⁹⁶ I претенdent osmanského trůnu Orchan a jeho družina nabídli své služby, protože dobře věděli, co se jim stane v případě, že město padne.

---

⁹¹ ZÁSTĚROVÁ, s. 334

⁹² RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 83

⁹³ NICOLLE, s. 15

⁹⁴ ŠTĚPÁNEK, s. 123

⁹⁵ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 83

⁹⁶ Tamtéž

Přes veškerou pomoc však nebylo vojáků ve městě příliš. Situaci popisuje řecký dvořan Sfrantzes, císařův rádce a přítel., *„Císař nařídil tribunům, aby provedli census svých obcí a zaznamenali přesné množství mužů, laiků i duchovních, schopných hájit hradby a zároveň i zjistit, jaké zbraně má každý muž k obraně. Všichni tribunové splnili svůj úkol a přinesli císaři seznam svých obcí. Císař mi řekl: „Je to úloha pro tebe a pro nikoho jiného, neboť ty jsi zběhlý v aritmetice, a také znáš uchovat tajemství.“⁹⁷“* Když se však císař dozvěděl, že město brání jen 4973 Řeků,⁹⁸ včetně příslušníků domobrany, požádal ho, aby o pravdě mlčel, aby snad informace o nedostatečném počtu nepodlomila morálku obránců ještě před samotným počátkem obléhání.

Začátek obléhání

23. března 1453 sultán Mehmed II. a jeho armáda opustili Edirne a shromáždili se 4 kilometry od hradeb Cařihradu. Na začátek dubna připadly Velikonoční svátky, které měly v pravoslavné církvi významné postavení. Proto obyvatelé města doufali, že je budou moci alespoň oslavit v bezpečí. Stihli to opravdu jen těsně, neboť se již 2. dubna začaly objevovat první nepřátelské oddíly na dohled města.⁹⁹ To byl jasný signál k posledním přípravám. Mosty k městu byly strženy, brány uzavřeny a všichni obránci byli povoláni na svá místa. Proti prvním oddílům byl podniknut výpad, ale když se začaly blížit další oddíly, obránci se stáhli zpět do města. Na obranu Zlatého rohu, přírodního kotviště Cařihradu, byla vztyčena řetězová zábrana. Ta byla jedním koncem uchycena na Eugeniově věži v Cařihradu a druhým na kolonii Pera.¹⁰⁰ Vedena byla po dřevěných prámech. Její vztyčení dostal na starost janovský inženýr Bartolomeo Soligo. Upevnění zábrany na hradbách Pery znamenalo také jisté porušení neutrality kolonie. To však bylo všechno, co byla Pera ochotna pro

---

⁹⁷ NICOLLE, s. 44

⁹⁸ Tamtéž, s. 32

⁹⁹ Tamtéž, s. 45

¹⁰⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 85

město udělat. Někteří kapitáni sice zásobovali město i po obležení, pravděpodobně se ale nejednalo o organizovanou pomoc, spíše o iniciativu jednotlivých kapitánů a jejich lodí.¹⁰¹

Vnější hradby byly obsazeny tak, jak to jen při nedostatečném počtu mužů bylo možné. Nejohroženější úsek hradeb táhnoucí se mezi branami sv. Romana a Charisiovou branou byl nejprve bráněn císařem a jeho vojáky, ale když bylo jasné, že tento úsek bude nejohroženější, přesunul se k němu i Giustiniani a jeho muži.¹⁰² Lukáši Notaratovi byl svěřen kus hradeb podél Zlatého rohu, stejně jako malá záloha umístěná poblíž Chrámu svatých apoštolů.¹⁰³ Tři bratři Bochiardiové se svými muži bránili Byriandriu¹⁰⁴ a spolu s Benátčany pod velením Girolama Minotta také Blacherny.¹⁰⁵ Na jih od nich byl v čele Řeků Theophilos Paleologos, císařův bratranec. Přímořské hradby hlídala skupina mnichů a domobrany, jejichž úkolem bylo spíše upozornit na případná ohrožení. Nedaleko od jejich pozice se u Eleutheriova přístavu usídlila družina osmanského prince Orchana. Kardinál Isidor a jeho 200 lučištníků se usídlil na akropoli. Velení nad flotilou, která měla na starost obranu řetězové zábrany, dostal na starost Gabriele Trevisano.¹⁰⁶ Hradby podél Zlatého rohu z moře hlídal také janovský kapitán Alviso Diedo. Vnitřní hradby byly obsazeny jen několika střelci. Tyto hradby byly sice vyšší, tak poskytovaly větší ochranu a bylo z nich možno dál dostřelit, nebyly však v tak dobrém stavu. Zbraně ve městě byly rozdány tam, kde se očekávalo, že jich bude nejvíce potřeba. Lidé rozvěsili na hradby pytle s vlnou a kůžr, aby zmírnili dopady střel z katapultů a osmanského dělostřelectva. Mnoho lidí se také připravilo na hašení případných požárů. Město bylo na útok připraveno tak dobře, jak se jen s nedostatečnými zdroji dalo. Vojáci na hradbách byli vyzbrojeni převážně oštěpy a kušemi, bylo zde

---

¹⁰¹ ŠTĚPÁNEK, s. 124

¹⁰² Tamtéž, s. 126

¹⁰³ Tamtéž

¹⁰⁴ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 90

¹⁰⁵ ŠTĚPÁNEK, s. 126

¹⁰⁶ NICOLLE, s. 48

také několik houfnic a praků na vrhání kamenů.¹⁰⁷ Křesťanské zbroje také byly lepší, než zbroje Osmanů. Ve městě se také nacházelo několik děl. Ta sice měla při obraně značnou účinnost,¹⁰⁸ ale nebylo pro ně dostatek salnitru¹⁰⁹ a jejich otřesy při výstřelech poškozovaly hradby. Celkově město hájilo na 7000 ozbrojenců, přibližně 5000 Řeků a zbytek cizinců.¹¹⁰

Dne 6. dubna mohli obránci sledovat, jak mohutná osmanská armáda zaujímá pozice. Dobové prameny značně přehánějí, když umísťují počty Mehmedovy armády do statisíců. Daleko pravděpodobněji mohla armáda obléhající město čítat přibližně 80 000 vojáků.¹¹¹ Družina sultána Mehmeda rozbila svůj tábor na hoře Maltepe asi čtvrt míle od hradeb města. Jeho pozici chránila elitní jednotka janičářů. Zaganos Paša a jeho jednotky zaujaly polohu mezi Zlatým rohem a kolonií Pera po obou březích.¹¹² Důležitý úkol dostal Karadža Paša a jeho vojáci. Byli umístěni mezi Blachermami a Charasijskou branou a jejich úkolem bylo zaměstnávat obránce v této části hradeb do té míry, aby nebyli schopni poskytnout pomoc v hlavním místě útoku. To se nacházelo na jih od této pozice a velel mu Halil Paša, sultánův nepřiliš důvěryhodný velkovezír. Zbytek pevninských hradeb měl zaměstnávat Ishaka Paša, kterému sultán příliš nedůvěřoval a přidělil mu jako pomocníka Mahmúda Pašu.¹¹³ Sultánovy dělostřelecké baterie byly rozmístěny následovně: 3 se zaměřily na Blacherny, 2 proti Charisiově bráně, 4 na bránu sv. Romana a 3 na Pramennou bránu. Umístění zbytku děl není známo.¹¹⁴ Turecká flotila mezitím kotvila v Bosporu. Její obrovská přesila však obránce neděsila tolik, jako ta pozemní. Obě strany moc dobře věděly, že křesťanské lodě jsou lepší a silnější.

---

¹⁰⁷ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 91

¹⁰⁸ NICOLLE, s. 52

¹⁰⁹ Dusičnan draselný, jedna ze součástí střelného prachu

¹¹⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 84

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² STĚPÁNEK, s. 130

¹¹³ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 91

¹¹⁴ NICOLLE, s. 49

Když byla obě vojska na místě, nastal čas na poslední, spíše formální záležitosti. Císař požádal Trevisana a jeho námořníky, aby se ukázali ve svých pestrých šatech na hradbách, aby sultán věděl, že mezi jeho nepřáteli jsou i Benátčané. Na to sultán, poslušný islámské tradici, poslal do města poselstvo. Jeho prostřednictvím oznamoval, že pokud se město vzdá samo a bez boje, bude jeho obyvatelstvo i jejich majetek ušetřen.¹¹⁵ Císař ani jeho poddaní však nehodlali přijmout potupnou kapitulaci. Sultán, který tuto odpověď očekával, nebyl rozhodně překvapen a rozkázal zahájit dělostřeleckou palbu na město.¹¹⁶

Brzy se však ukázalo, že ačkoliv jsou děla velice účinná, je s nimi mnoho problémů. Po výstřelu se sesouvala ze svých pozic a musela být náročně opět postavena do správné pozice a až poté namířena. Navzdory tomu byla do večera již vážně poškozena část hradeb kolem Charisijské brány.¹¹⁷ Děla měla také vážný dopad na morálku obránců. Situaci s obsluhou a účinností děl nejlépe vystihuje následující citace řeckého kronikáře: *„Nejprve dali dovnitř, do zadní komory, prach, kterým jí naplnili až po okraj, takže dosahoval až k druhé části, kam měla přijít kamenná koule. Potom dovnitř zastrčili ohromné dřevěné poleno z nejtvrďšího dřeva, na které tloukli železnými tyčemi, až napěchovali prach vevnitř tak, že se nemohl za žádných okolností dostat ven, jedině výstřelem. Pak také vsadili kámen, který vrazili až dozadu za použití tyče a na všech stranách jej utěsnili. Potom, když namířili kanon na to, co mě zasáhnout, a když jej pomocí technických nástrojů a výpočtů pozvedli k cíli, podložili pod něj velké dřevěné klády a pečlivě je tam umístili. Na něj položili velké balvany, které připevnili nahoře i dole i po stranách, aby se rychlostí a silou a prudkým pohybem, způsobeným výstřelem nehnuly z místa a střela se neodchýlila. Potom přiložili oheň k malému otvoru vzadu, kterým zapálili prach (v komoře). A když se zapálil, rychleji než se řekne, ozvalo se dunění, otrásla se země pod (dělem) i*

---

¹¹⁵ ZÁSTĚROVÁ, s. 335

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 92

*široko daleko a ozval se zvuk, jaký nikdo předtím neslyšel. Potom, s hrozným zahřměním a děsným zábleskem a plamenem, který ozářil vše okolo a pak vše zůstalo černé, poleno, hnané ven suchým horkým tlakem vzduchu, prudce vyrazilo kámen ven. A kámen potom narazil do hradby, která se hned zhroutila. Sám kámen se roztrhl na kusy, které se rozlétly na všechny strany a zabily všechny, kteří stáli poblíž.*¹¹⁸ Z popisu je tedy jasné, že hradba nemohla bombardování dlouho odolávat. Do dalšího dne se poškozený úsek hradby zhroutil docela a zbyly z něj jen trosky. Obránci však dokázali v noci, pod ochranou příkopů, nahradit zničený úsek palisádou.¹¹⁹

Obléhání Cařihradu

Dne 7. dubna vyslal sultán první útok proti hradbám Cařihradu. Jednalo se o útok proti střední části hradeb. Ty byly sice značně poničeny bombardováním, ale palisáda byla stále pevná a odpor obránců rozhodný. Kromě toho nechal Giustiniani umístit na vrcholek palisády koše naplněné hlínou, které útočníkům znemožňovali dostat se na vrchol.¹²⁰ Navíc útok vedly hlavně dobrovolné a nepravidelné jednotky, které byly špatně ozbrojeny i vycvičeny.¹²¹ Jejich velký počet způsobil, že si navzájem překážely a měly tak velké ztráty. Útok byl odvolán a ničeho nedosáhl. Toto první malé vítězství zvedlo ve městě morálku. Sultán nepředpokládal, že by nepravidelné jednotky dosáhly úspěchu, použil jich spíše k vyzkoušení obrany. Když útok selhal, začalo dne 11. dubna odstřelování, které trvalo 6 dní.

Jen 2 dny předtím, dne 9. dubna, došlo k prvnímu útoku na řetězovou zábranu. Velitel osmanského námořnictva, admirál Baltoghlu, vrhl své síly do

---

¹¹⁸ ŠTĚPÁNEK, s. 132

¹¹⁹ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 92

¹²⁰ ŠTĚPÁNEK, s. 135

¹²¹ NICOLLE, s. 52

útoku, ale rovněž neúspěšně.¹²² Křesťanské lodě bránící vjezd do Zlatého rohu byly pro osmanské lodě stále ještě příliš tvrdý oříšek. Baltoghlu se tedy rozhodl, že vyčká příjezdu černomořské eskadry. Věřil, že po jejím doplutí bude mít dostatek lodí, aby si vynutil cestu skrz zábranu a ovládl Zlatý roh.

Po těchto neúspěších vyslal sultán vojáky, aby dobyli pevnosti, které byly mimo hradby Cařihradu a stály při císaři. První z nich, v Therapii, padla během dvou dnů. Celkem 40 mužů z její posádky bylo zajato živých. Sultán je nechal narazit na kůly před hradbami, aby je mohli obránci Cařihradu dobře vidět. Stejný osud potkal pevnůstku bránící vesnici Studia. Ta byla palbou z děl zničena během hodin, také zde bylo 36 přeživších naraženo na kůl.¹²³ Větší obtíž činila věž na Princových ostrovech. Ta byla postavena jako úkryt proti pirátům a její silné zdivo odolávalo lehkým dělům,¹²⁴ která útočníci měli. Nakonec byla věž zapálena a vojáci v ní buď zahynuli, nebo byli popraveni. Měla to být výstraha obráncům Cařihradu: bojujte a dopadnete stejně. Účinek byl však zcela opačný. Obránci zjistili, co se jim stane, pokud se vzdají, nevěřili slibům sultána a rozhodli se bojovat až do konce, ať už měl být jakýkoliv.

Černomořská flotila dorazila 12. dubna¹²⁵ a admirál Baltoghlu věřil, že teď se mu podaří prorazit skrz řetězovou zábranu a opět vrhl své lodě do útoku. Znovu se ukázalo, že křesťanské umění války na moři vysoce převyšuje to osmanské. Značnou výhodou bylo to, že lodě obránců měly vyšší paluby, ze kterých bylo možno vrhat střely účinněji na menší lodě pod nimi. Osmanské lodě měly nízko položená děla, která nemohla poškodit trupy mohutných plavidel protivníků. Nakonec se sami křesťané chopili příležitosti a přešli do protiútoků. Osmanské flotile hrozilo obklíčení, a tak admirál své lodě raději stáhl. Sultán se opravdu rozzuřil, neboť jeho loďstvo utrpělo už 2 velké porážky.

---

¹²² RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 91

¹²³ Tamtéž, s. 93

¹²⁴ NICOLLE, s. 52

¹²⁵ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 92

Morálka lodníků tím velice trpěla. Tato situace vedla sultána k tomu, že zadal výrobu děla, které by bylo schopné střílet větším obloukem a ničit tak paluby nepřátelských lodí.

Mezi 17. a 18. dubnem byl zahájen druhý útok proti hradbám.¹²⁶ Ty byly bombardováním již silně pobořeny a útočníci si vzali příklad i z prvního, nezdařeného útoku. Přinesli s sebou háky, kterými strhávali koše z palisády, a podařilo se jim vztyčit žebříky. Pochodněmi se snažili zapálit palisádu, ale neuspěli. Útok trval 4 hodiny a při boji muž proti muži utrpěli obě strany ztráty. Obrana byla ale pořád příliš silná a v úzkém prostoru nemohli Turci využít svojí početní převahu. Kromě toho měli obránci lepší zbroje a vybavení.¹²⁷ Morálka obránců byla pevná a vojáky povzbuzovala přítomnost slavného a charismatického Janovana, zatímco osmanští vojáci už utrpěli několik porážek. Nakonec byl útok odvolán. Od tohoto dne však útoky pokračovali pravidelně, převážně v místech, kde byla hradba pobořena dělostřeleckou palbou.¹²⁸ Obránci však vždy přes noc opravili škody způsobené odstřelováním. Kde byla hradba příliš poškozená, vztyčovaly se palisády. Rychlé opravování škod a práce pod neustálým ohrožením nebyl žádný malý skutek.

O další 3 dny později se na obzoru objevily plachty. Byly to 3 janovské lodě, které přivážely zbraně a zásoby. K nim se přidala i jedna císařská loď, která vezla obilí.¹²⁹ Nezpozorovány propluly Dardanely a teď vezly tolik potřebnou pomoc do obleženého města. Jejich přítomnost byla zpozorována v Marmarském moři a okamžitě proti nim vyplula obrovská přesila osmanských lodí. Osmanští námořníci potřebovali konečně vítězství, neboť jejich morálka byla podlomena. Navíc s dalšími zásobami vojáků, zbraní i potravin by se mohlo obléhání protahovat. Proto nařídil sultán admirálovi, aby se vrátil jako vítěz.

---

¹²⁶ ŠTĚPÁNEK, s. 134

¹²⁷ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 95

¹²⁸ ŠTĚPÁNEK, s. 135

¹²⁹ NICOLLE, s. 53

V případě neúspěchu se nemusel obtěžovat návratem.¹³⁰ Janovským lodím však přál vítr, takže admirál se musel spolehnout na veslice, nezávislé na směru vzdušného proudění. Nepříznivý vítr a rozbouřené moře však ztěžovalo veslicím manévrování, zatímco křesťanské lodě na takové počasí byly stavěné. Jako dvakrát předtím i teď se ukázala jasná převaha křesťanských námořníků. Celou hodinu odráželi útoky nepřátel. V rozbouřené vodě se veslice pletly do cesty jedna druhé a mnoho z nich si navzájem zpřelámalo vesla. Slabá, nízko položená děla osmanských lodí nemohla své soupeře nijak ohrozit. Vysoké paluby lodí evropského stylu byly ideální k vrhání projektilů na osmanské lodě pod nimi. Osmanské lodě tak byly prakticky bezmocné. Pokoušely se alespoň nepřátelské lodě zapálit, ale disciplinované posádky dokázaly ohně rychle uhasit.¹³¹ Právě ve chvíli, kdy už se zdálo, že galéry nemůže nic ohrozit, přestal foukat vítr a lodě se bezmocně zastavily.¹³²

Osmanské lodě obklíčili nehybné soupeře. Dostali se však do značně podobné situace, v jaké byli jejich kolegové na souši – před mohutnou „hradbou“ v podobě trupu lodi a stejně jako u hradeb byla jediná cesta nahoru po žebříku. Opět se prokázala disciplinovanost posádek obležených lodí,¹³³ které spořádaně odrážely veškeré útoky. Nakonec se útočníci zaměřili na císařskou galéru, neboť byla největší a nejméně ozbrojena. Na pomoc jí přispěchali Janované, svázali všechny lodě dohromady lany a vytvořili tak plovoucí ostrov. Omezili tak prostor, který mohli Osmané použít k útoku. Císařská galéra navíc údajně vezla řecký oheň, který na moři představoval hrozivou zbraň.¹³⁴ Navíc obrovskou přesilu nemohli Turci využít, neboť mohl bojovat vždy jen omezený počet vojáků. Když však byla turecká loď vyřazena, její místo ihned nahradila jiná. Ani vycvičené křesťanské posádky však nemohly vzdorovat přesile navěky.

---

¹³⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 96

¹³¹ Tamtéž s. 98

¹³² ŠTĚPÁNEK, s. 137

¹³³ NICOLLE, s. 53

¹³⁴ RUNCIMAN? Pád Cařihradu, s. 98

Nakonec se opět do plachet opřel vítr a lodě si protlačily cestu skrz nepřátele. Sultán byl rozzuřen. Pokřikoval na admirála nesmyslné rozkazy. Podle vyprávění tehdejších kronikářů dokonce vjel s koněm do vody. Lodím však vyrazili na pomoc spojenci ze Zlatého rohu, pod jejichž ochranou vpluly všechny 4 lodě do bezpečí přístavu.

Bylo to další turecké námořní fiasko. Nové loďstvo, na které byl sultán tak pyšný, utrpělo již třetí porážku v řadě. V rozzuření sultán rozkázal, aby byl admirál popraven. Baltoghlu utrpěl v bitvě zranění oka a před smrtí ho nakonec zachránilo svědectví námořníků o jeho odvaze a vytrvalosti, se kterou dorážel na křesťanské lodě.¹³⁵ Byly mu však odebrány všechny tituly a byl s hanbou zbičován a propuštěn ze služby. Velení flotily převzal sultánův oblíbenec Hamza Bej.¹³⁶

Jaká tedy byla situace koncem dubna? Navzdory mohutné početní převaze na souši i na moři nezaznamenala osmanská armáda žádný úspěch. Hradby města byly sice na mnoho místech pobořeny, ale žádný voják zatím neprošel do města. Během útoků také padlo mnohem více útočníků, než obránců. Sultánova chloubka, nové loďstvo, utrpělo 3 porážky za sebou a morálka lodníků a námořníků nebyla příliš veliká. Starou moudrostí středověku bylo, že na překonání odporu opevněného hradu bylo potřeba mít nejméně pětinasobnou přesilu. Mehmedova armáda před branami Cařihradu měla proti obráncům převahu daleko větší, a přesto veškeré útoky proti hradbám selhaly. Opakovaně. Není tedy divu, že velkovezír Halil, který s útokem od počátku nesouhlasil, nyní navrhoval obléhání ukončit výměnou za placení tributu.¹³⁷ Sultán tuto možnost rezolutně odmítl a nařídil další útok. Během odstřelování 21. dubna byl vážně

---

¹³⁵ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 99

¹³⁶ ŠTĚPÁNEK, s. 138

¹³⁷ NICOLLE, s. 56

poškozený segment hradeb podél řeky Lyku, ale sultán nebyl přítomen, aby nařídil útok. Tato příležitost tedy zůstala nevyužita.¹³⁸

Nakonec se rozhodl pro taktiku, která dobře posloužila v minulosti například Saladinovi,¹³⁹ nechal převést část svého loďstva po souši. Zde však tato taktika byla mnohem složitější, než v předchozích zaznamenaných případech, neboť hřeben nad Zlatým rohem byl v nejnižším místě 70 metrů nad mořskou hladinou.¹⁴⁰ Mehmed II. měl však dostatek materiálu i lidských zdrojů, aby mohl i takto náročnou situaci dovést do úspěšného konce. Dne 21. dubna byl již připraven. Jeho flotila se, jako již několikrát předtím, vrhla do útoku proti řetězové zábraně, tentokrát to však byl jen klamný manévr, jehož účelem bylo odpoutat pozornost obránců. Jeho plán se zdařil podle jeho představ a v neděli 22. dubna dosedly první osmanské lodě na hladinu Zlatého rohu.¹⁴¹ Když si toho všimli obránci, zmocnila se jich panika. Tato první opravdu důležité vítězství Turků je totiž připravilo o kontrolu nad jejich vlastním kotvištěm. V důsledku toho museli posílit přímořské hradby a jejich lodě musely nyní bojovat na dvou frontách.

Tato situace však nezlomila ducha obránců. Císař Konstatin, Giustiniani a Girolamo Minotto probírali taktickou situaci. Padl zde návrh, vyjednat společný útok s Perou, s jejíž pomocí by měli dostatek lodí, aby se s loděmi ve Zlatém rohu vypořádali.¹⁴² Diplomacií by však ztratili drahocenný čas a navíc se nezdálo, že by Pera byla ochotna porušit svojí neutralitu. Plánování se tak ujal Giacomo Coco, kapitán galéry, která připlula z Trapezuntu. Jeho plán využíval staré metody útoku zápalnými loděmi. Na jeho radu byly 2 lodě naloženy zápalnými látkami a obloženy balíky vlny, která je měla chránit před palbou. Útok však byl odložen, neboť Janované byli rozzlobeni, že nebyli k útoku

---

¹³⁸ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 98

¹³⁹ NICOLLE, s. 57

¹⁴⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 100

¹⁴¹ ŠTĚPÁNEK, s. 142

¹⁴² RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 101

přizváni a vynutili si účast, bohužel ale neměli připravené žádné lodě a tak byl útok odložen až na 28. duben. Čas strávený přípravou upozornil na hrozící útok Turky, kteří se na něj mohli připravit. Nakonec však plán zkalil sám Giacomo Coco, když v netrpělivosti vyplul se svojí lodí napřed.¹⁴³ Jeho loď se stala terčem palby a byla velice rychle potopena. Po krátké bitvě se ostatní lodě stáhly zpět do přístavu. Během bitvy sice bylo pravděpodobně potopeno i několik osmanských lodí, ale hlavní cíl mise selhal. Tento útok byl tak prvním neúspěchem obránců, kteří se tak připravili o možnost vypudit nepřátelské lodě, jejichž přítomnost jim od té doby ztrpčovala život a přestříhla poslední zásobovací trasu z Pery.¹⁴⁴ Kromě toho právě přes přímořské hradby pronikli roku 1204 do města křižáci.¹⁴⁵ Neúspěch rovněž rozdmýchal neshody mezi Benátčany a Janovany, kteří se navzájem obviňovali a sváděli vinu jeden na druhého. Musel zasáhnout císař. Na jeho naléhání se oba „tábory“ usmířili aspoň do té míry, aby byly schopny spolupracovat.

Další ohrožení přišlo ve chvíli, kdy bylo dokončeno dělo, které bylo schopno pálit pod úhlem 45°. ¹⁴⁶ K tomuto kroku ho dohnaly neúspěchy jeho loďstva, které nebylo schopno v bitvě způsobit nepřítelům větší ztráty. S tímto novým dělem byl sultán schopen odstřelovat lodě kotvící u řetězové zábrany a ještě více tak obráncům zkomplikovat námořní operace, neboť dělo bylo schopno potopit loď jediným dobrým zásahem. Palba z děla však potopila janovskou obchodní loď, za kterou její majitel požadoval náhradu, odkazujíc se na neutralitu Pery. Sultánovi ministři ho odbyli s tím, že pokud dokáže, že nezásoboval nepřítele, bude mu po úspěšném dobytí města loď nahrazena.¹⁴⁷ Reagoval tak na fakt, že někteří kapitáni z Pery obchodovali s Cařihradem i po začátku obléhání.

---

¹⁴³ ŠTĚPÁNEK, s. 144

¹⁴⁴ ZÁSTĚROVÁ, s. 335

¹⁴⁵ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 103

¹⁴⁶ ŠTĚPÁNEK, s. 143

¹⁴⁷ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 108

Situace ve městě se neustále zhoršovala. Nyní, když bylo obležení města již kompletní se začínalo nedostávat základních potravin. Morálku vojáků podlamovalo i neustále bombardování, které bylo přerušeno jen krátce před 6. květnem, když prasklo velké Urbanovo dělo.¹⁴⁸ Císař nechal vybrat peníze, aby nakoupil potraviny. Sice jich nebylo příliš, ale dostalo se na všechny, čímž aspoň minimálně přispěl ke zlepšení morálky. Vyslal rovněž jednu loď, jen s dobrovolníky na palubě, aby vyplula vyhlížet benátskou flotilu, kterou mu slíbil Minotto.¹⁴⁹ Loď plula pod tureckou vlajkou a podařilo se jí proplout úžinami. Nebylo však nic, co by mohl císař udělat proti odstřelování. U Zlatého rohu sice došlo k přestřelce děl obou stran, osmanská převaha ale nakonec zatlačila obránce zpět do relativního bezpečí hradeb.

Dne 7. května došlo k dalšímu pozemnímu útoku proti Theodosiovým hradbám. Ačkoliv se obráncům nedostávalo munice a jejich morálka byla podlomena ztrátou kontroly nad Zlatým rohem, dokázali po třech hodinách bojů odrazit i tento útok. Po tomto útoku nechal císař odvelet většinu námořníků k obraně hradeb. Ti s tím souhlasili jen velice neradi a za cenu kompromisů. Báli se totiž, že v případě prolomení hradeb nebude dostatek času k útěku.¹⁵⁰ Neúspěšný byl i další útok, který se uskutečnil o 5 dní později. Osmanské loďstvo se také několikrát demonstrativně přiblížilo k řetězové zábraně, vždy ale jen několikrát nadarmo vystřelilo a zase se vrátilo. Sultán už nechtěl riskovat další porážku, která by mohla definitivně zlomit morálku námořníků.¹⁵¹

Neúspěchy proti hradbám rovněž vedly k tomu, že sultán nařídil, aby byly proti městu použity podkopy.¹⁵² Chtěl proti hradbám použít obléhací věž,¹⁵³ než se tak ale stalo, obráncům se jí při nočním výpadu podařilo zapálit. Proti

---

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 111

¹⁴⁹ ŠTĚPÁNEK, s. 144

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 147

¹⁵¹ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 111

¹⁵² NICOLLE, s. 64

¹⁵³ IMBER, s. 255

podkopům se jako cenný spojenec ukázal inženýr Joann Grant. Pod jeho dohledem byly kopány tunely, které ústily do podkopů osmanských. Horníky poté vykuřovali, vytápěli, nebo je jednoduše pobili. Dne 23. května¹⁵⁴ se obráncům zdařilo velké vítězství, když byl v jednom tunelu zajat důstojník, který při mučení prozradil pozice ostatních podkopů. Ty pak mohly být jeden po druhém zničeny. Tento neúspěch ukončil osmanskou podkopovou činnost.

Navzdory těmto drobným vítězstvím se situace v Cařihradu zhoršovala velice rychle. Krátký záblesk naděje znamenala příplouvající loď. Ukázalo se, že je to ta, kterou císař vyslal pátrat po benátském loďstvu. Zprávy ale dobré nebyly. Po loďstvu nebylo ani vidu.¹⁵⁵ Když se to císař doslechl, tak plakal, neboť věděl, že ze západu už žádná pomoc nepřijede. Kromě toho byl 24. května úplněk. Obráncům dodávalo odvalu proroctví, že město nepadne, dokud bude měsíc na nebi dorůstat, ale po úplňku měl měsíc ustupovat. Navíc se během úplňku objevilo zatmění měsíce, které bylo chápáno jako zlé znamení. Obránci se pokoušeli získat si Boží přízeň společným procesím. Katolíci i Protestanti se sešli na společné mše.¹⁵⁶ K procesím se připojili všichni, kromě vojáků, kteří museli zůstat na hradbách. Lidé se zastavovali u nejpoškozenějších míst a žehnali jim a prosili o ochranu. Zdálo se však, že osud stál proti nim. Nejsvatější ikona Byzance, Hodegetria, se svezla z podstavce a jen s vypětím všech sil se jí povedlo umístit zpět.¹⁵⁷ Procesím následně rozehnelo silné krupobití. Jako by to nestačilo, tak další den zahalila celé město hustá mlha. K plnému pochopení situace je třeba si uvědomit, jak silné náboženské cítění v této době existovalo. Samotný fakt, že se město proti tak obrovské přesile udrželo tak dlouho lze do jisté míry považovat za zásah vyšší moci a to i přesto, že nepoměr sil nebyl zase tak veliký, jak se na první pohled mohlo zdát.

---

¹⁵⁴ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 112

¹⁵⁵ ŠTĚPÁNEK, s. 150

¹⁵⁶ ZÁSTĚROVÁ, s. 335

¹⁵⁷ NICOLLE, s. 65

Situace však nebyla kritická jen v Cařihradu. I sultán Mehmed II. měl dost problémů. Již druhým měsícem obléhal mohutné město, a čeho zatím dosáhl? Jeho flotila utrpěla několik porážek, a ačkoliv hradby utrpěly mnohá poškození tak pozemní vojska stále nedokázala proniknout do města. Navíc se k sultánovi dostaly zprávy, že benátské loďstvo je již na cestě k obleženému městu a že k útoku se chystají i Uhři.¹⁵⁸ Pravděpodobně to byl jeden z důvodů, proč sultán vyslal do města další poselstvo. V tomto poselstvu dal sultán obráncům tři možnosti. Buď mohou město opustit i s veškerým svým majetkem a nebude jim ublíženo, nebo zaplatí tribut v podobě 2 000 000 dukátů.¹⁵⁹ Třetí možnost potom znamenala násilné převzetí města a s tím spojené následky. Nikdo však nechtěl opustit město a sehnat tolik peněz v krátkém čase nebylo možné. Jediná možnost, která tedy zbyla, bylo bojovat do hořkého konce.

Kvůli tomu svolal sultán na 26. května válečnou poradu.¹⁶⁰ Velkovezír Halil doporučoval, aby sultán odtáhl a zachránil tak svou armádu.¹⁶¹ Věřil, že pokud Benátky opravdu zaútočí, přidá se i Janov. Osmanské loďstvo si nedokázalo poradit ani s početně omezeným loďstvem obránců, natož pak s celou benátskou a janovskou flotilou. Proti této myšlence se postavil Zaganoš Paša. Ve své řeči přirovnával sultána k Alexandru Makedonskému, připomněl, že ten s daleko menší armádou dobyl celý známý svět.¹⁶² Tak bylo nakonec rozhodnuto o dalším útoku na město, který se měl konat 29. května. Velkovezír věděl, že teď je jen otázkou času, kdy ho sultán nechá popravit. Choval se totiž k Řekům moc jemně a teď, když ho otevřeně konfrontoval, byl sultán ochoten uvěřit pomluvám, které o něm šířili jeho odpůrci.¹⁶³ Vojáci teď oslavovali a

---

¹⁵⁸ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 116

¹⁵⁹ ŠTĚPÁNEK, s. 154

¹⁶⁰ NICOLLE, s. 69

¹⁶¹ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 117

¹⁶² Tamtéž, s. 118

¹⁶³ ŠTĚPÁNEK, s. 157

v táboře se rozšířila informace, že první voják, který stane na hradbách Cařihradu, bude odměněn.¹⁶⁴

Ve městě taková dobrá nálada nebyla. Kdo mohl, modlil se, neboť mnoho lidí věřilo, že jen zázrak je dokáže zachránit. Celou noc probíhaly opravy hradeb, v rámci příprav na poslední útok se totiž značně zesílila dělostřelecká příprava. Kvůli taktice se nepohodl Giustinianni a Lukáš Notarat a opět musel zasahovat císař.¹⁶⁵ Ještě před útokem císař poděkoval všem za ochotu a obětavost, kterou prokázali během obléhání. Velebil odvahu všech, kdo bojovali, a prosil za odpuštění všechny, kterým kdy jakkoliv ublížil.¹⁶⁶

Poslední útok a pád Cařihradu

V pondělí 28. května probíhaly poslední přípravy na útok. Turci měli mimo hradby naprosto nerušené pole působnosti. Přesouvali děla a obléhací stroje na pozice a zasypávali příkopy, aby měli jejich vojáci volnou cestu k útoku na hradby. Obránci nemohli dělat vůbec nic, jen čekat, až přijde útok. Sultán mezitím objížděl svoje vojáky. Stejně jako císař i on jim dodával odvahy a rozdával rozkazy. Připravil své vojáky do vln. Jeho plánem bylo unavit obránce a nedat jim čas si odpočinout.¹⁶⁷

Útok přišel krátce po půlnoci dne 29. května.¹⁶⁸ Předcházela mu masivní dělostřelecká palba. První přišli na řadu bašibozukové, nepravidelné vojsko. Byli účinní jako zbraň prvního úderu, vynikali nadšením, ale při neúspěchu rychle umdlávali. Těmto vojákům velel Mustafa Paša.¹⁶⁹ Když vojáci došli na dostřel z hradeb, vyměnili si s obránci navzájem salvy střel. Zde měli obránci stále výhodu. Hradby byly sice značně poničené, stále však poskytovaly výhodu

---

¹⁶⁴ NICOLLE, s. 71

¹⁶⁵ NICOLLE, s. 71

¹⁶⁶ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 123

¹⁶⁷ ŠTĚPÁNEK, s. 159

¹⁶⁸ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 125

¹⁶⁹ NICOLLE, s. 74

vyššího postavení. Navíc řady bašibozuků tvořili vojáci a dobrodruzi z mnoha států a jejich zbraně jednotné.¹⁷⁰ To však sultánovi nevadilo, neboť životy Bašibozuků byly postradatelné.¹⁷¹ Potom se útočníci vrhli do průlomu u brány svatého Romana. Řeční i janovští vojáci však měli stále ještě mnohem lepší zbraně i vybavení a také lepší výcvik. Giustiniani a jeho muži dostali všechny palné zbraně, které bylo možné sehnat.¹⁷² Způsobili tak bašibozukům těžké ztráty, ale nedonutili je ustoupit, neboť za nimi postupovala milice, která měla za úkol jim v ústupu zabránit.¹⁷³ V rámci tohoto útoku se lodě pokusily vztyčit žebříky na hradby, ale neúspěšně. Jejich pokusy však odvedly tolik potřebné posily z kritických míst. Tuhý boj trval 2 hodiny. Útok byl nakonec odvolán rozkazem ve chvíli, kdy si sultán myslel, že útok obránce již dostatečně unavil. Obránci doufali, že dostanou čas si odpočinout, ale přesně to neměl sultán v plánu.

Obrana nedostala čas se zotavit a odstřelování se obnovilo nanovo a pod jeho ochranou se přibližoval další útok, tentokrát vedený anatolskými Turky.¹⁷⁴ Tato armáda byla daleko lépe vyzbrojena a vycvičena, ale přesto nedokázala prorazit skrz obranu. Útok byl po celou dobu podporován dělostřelectvem. Když už útok polevoval a obránci doufali, že bude odvolán a jim se dostane tolik potřebného odpočinku, prorazila jedna ze střel palisádu. Do průlomu se ihned drali Turkové. Došlo tak k boji muž proti muži. Obránci však stále měli na své straně příliš výhod a tak byli nakonec útočníci pobiti nebo zahnáni na ústup. Do boje se zde navíc zapojil císař a jeho garda. Samotná přítomnost císaře zvětšovala vojákům morálku. Útok nebyl úspěšný ani na ostatních bojištích. Hamza Bej byl sice schopný vylodit vojáky u přímořských hradeb, ti ale byli

---

¹⁷⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 126

¹⁷¹ IMBER, s. 160

¹⁷² RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 127

¹⁷³ Tamtéž, s. 126

¹⁷⁴ NICOLLE, s. 75

rychle zahnáni mnichy a družinou prince Orchana.¹⁷⁵ Neúspěch Anatolců sultána sice zaskočil, ale podařilo se jim přinejmenším vyčerpat obránce.

Před sultánem nyní stála poslední možnost. Musel použít svojí elitní jednotky, janičáře. V případě, že by i útok janičářů selhal, bylo by nepravděpodobné, že by mohl dále pokračovat v obléhání města. Paradoxně právě janičáři byli ti, kdo v roce 1446 donutili mladého sultána Mehmeda odstoupit z trůnu a dosadili zpět jeho otce Murada II.¹⁷⁶ Teď se staly poslední naději sultána na dobytí města. Tuto poctu si však zasloužili, neboť byli elitní páteří celé armády. Byli spořádaní a disciplinovaní a jejich výzbroj byla vynikající. Jejich formace se nenechaly rozvrátit palbou z hradeb a postupovaly jako nezadržitelná vlna. Je s podivem, že obránci dokázali jejich postup zadržet, vezmeme-li v úvahu, že bojovali déle než 4 hodiny jen s minimálními přestávkami. Vyčerpání však byl luxus, který si obránci nemohli dovolit. Přes hrozivou disciplinovanost trval boj déle než hodinu a přesto se nepodařilo prorazit do města. Potom se však přihodily 2 věci, které zcela změnily průběh celé bitvy.

U Blachernské brány se nacházela malá výpadová branka, kterou používali bratři Bocchiardiové k výpadům na nepřítel.¹⁷⁷ Někdo jí však při posledním výpadu správně nezabezpečil závorou. Janičáři to postřehli a nevelký počet se jich tudy dostal na hradbu města. Tam byli obklíčeni obránci, ale přesto se jim podařilo vztyčit osmanskou vlajku.¹⁷⁸ Pravděpodobně by tam byli všichni pobiti, kdyby se nestala další katastrofa. Právě v tu chvíli totiž zbloudilá kulka vypálená z houfnice zasáhla Giustinianiho a prorazila jeho pancíř.¹⁷⁹ Zraněný Janovan žádal své muže, aby ho odnesli z bitvy, avšak císař ho žádal, aby

---

¹⁷⁵ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 128

¹⁷⁶ IMBER, s. 258

¹⁷⁷ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 129

¹⁷⁸ NICOLLE, s. 76

¹⁷⁹ Podle sira Stevena Runcimana a Davida Nicolleho to byla rána z houfnice, Petr Štěpánek uvádí, že střela byla šipka vypálená z kuše

vytrval, neboť se bál, že obrana se bez něj zhroutí. Giustiniani však jeho žádosti nevyhověl. Když Janované viděli svého vůdce odcházet z bitvy, domnívali se, že prchá a obrátili se na útěk rovněž. Když zbylí obránci spatřili Janovany prchat a postřehli osmanskou vlajku na hradbách, mysleli si, že je boj ztracen.¹⁸⁰ Císař Konstantin XI. se pokoušel uspořádat své muže, ale marně, obrana již byla prolomena. Sultán povzbudil své muže do posledního útoku.¹⁸¹

Informace o tom, co se stalo poté, jsou vesměs opředeny legendami a na věrohodnost tehdejších kronikářů se v tomto momentu nedá již příliš spoléhat. Lze však s jistotou říci, že většina cizinců se pokusila nalodit se na své lodě, které stále kotvily ve Zlatém rohu. Mnoho byzantských obránců se rozprchlo domů, aby mohli chránit své rodiny před drancováním. Císař, jeho bratranec Theofilos Palaiologos a urozený don Francisco de Toledo se vrhli do bitevní vřavy. To bylo naposledy, co je někdo spatřil živé.¹⁸² Organizovaná obrana již prakticky neexistovala, ale mnoho vojáků bojovalo dál, buď proto, aby se prosekali do bezpečí, nebo proto, že jediná alternativa byla vzdát se. Ze tří bratrů Bocchiardiových se Antonio a Troilo prosekali na své lodě, Paolo byl však zajat.¹⁸³ Minotto a jeho benátské spolubojovníci byli obklíčeni v Blachernském paláci, kde byli po krátké bitvě zajati živí.¹⁸⁴ Princ Ochran a jeho družina se vzdát nemohli, neboť jim bylo jasné, že zajetí se rovná smrti. Nakonec se Orchan pokusil utéci převlečen za mnicha, byl ale poznán a popraven. Kardinál Isidor svlékl svoje roucho, které údajně vyměnil s žebrákem a v převleku se mu podařilo uprchnout do Pery. Žebrák byl zajat a popraven jako kardinál. Zajat byl také Lukáš Notaras. U Studia a Psamathrie se obránci vzdali bez boje, doufajíc, že tak zachrání sebe a svoje rodiny. Podobně se zachovali také lidé ze čtvrti

---

¹⁸⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 130

¹⁸¹ ŠTĚPÁNEK, s. 165

¹⁸² RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 130

¹⁸³ Tamtéž, s. 131

¹⁸⁴ NICOLLE, s. 77

Patrion, kteří otevřely brány, a vpustili útočníky bez boje dovnitř.¹⁸⁵ Hrstka námořníků z Kréty se zabarikádovala u Horajské brány a odmítali se vzdát, dokud neodpluly lodě z přístavu. Kapitulovali až ve chvíli, kdy byly lodě v bezpečí.¹⁸⁶

Chamtivost osmanských námořníků však umožnila velkému množství lodí odplout ze Zlatého rohu.¹⁸⁷ Ačkoliv měli rozkaz zůstat na lodích, tak se jich mnoho vydalo plnit město. Na lodích jich nezbylo dost na to, aby mohli nějak ohrozit odplouvající křesťany. Alviso Diedo porušil řetězovou zábranu a odplul s mnoha benátskými, janovskými a několika císařskými loděmi Marmarským mořem.¹⁸⁸ A právě z těchto lodí přišly první informace o pádu „Druhého Říma“. Zbylé lodě, které byly vesměs přečpané uprchlíky do té míry, že nebyly schopné plavby, byly zajaty v přístavu.

Od této chvíle už útočníci postupovali metodicky. Je dost pravděpodobné, že mnoho čtvrtí následovalo příkladu čtvrti Patrion. Zajímavé je i to, že sultán v těchto případech prokázal milosrdenství, ačkoliv to nemusel dělat. V této fázi by už totiž dokázal jednotlivé čtvrti obsadit bez větších problémů. Nejvíce trpěly chrámy a kostely, neboť navzdory celkové chudobě města byly stále poměrně bohaté.¹⁸⁹ Navíc byly přečpané zoufalými lidmi, kteří v nich hledali „Boží ochranu“. Ta jim však nebyla dopřána, staří lidé byli většinou zabijeni na místě, ženy znásilňovány a šlechtici zajati pro výkupné. Dle islámského práva slíbil sultán vojákům tři dny drancování. Část takto získané kořisti byla schována pro ty, kteří se nemohli plundrování účastnit a část si pro sebe vyčlenil sultán. Navzdory prvotnímu krveprolití si ale toto dobytí Cařihradu vyžádalo méně

---

¹⁸⁵ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 132

¹⁸⁶ NICOLLE, s. 80

¹⁸⁷ ŠTĚPÁNEK, s. 171

¹⁸⁸ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 133

¹⁸⁹ NICOLLE, s. 81

životů civilního obyvatelstva, než obdobná situace z roku 1204.¹⁹⁰ Ještě téhož večera ale sultán drancování zastavil. Bitva o Cařihrad tím skončila

Osud poražených a osud města

Sultán ukázal, že je schopen milosrdenství, ale také to, že je pragmatik. Propustil například mnoho zajatých žen, kterým dal peníze na to, aby mohli ze zajetí vykoupit své rodiny.¹⁹¹ Také krétské námořníky, kteří umožnili mnoha lodím odplout, se dočkali milosti. Sultán ocenil jejich odvalu a sebeobětování a dovolil jim odplout. Jeho pragmatismus se ukázal, když nejprve osobně vykoupil Lukáše Notarase a další ministry, ale později je nechal popravit, neboť se chtěl zbavit původní vládní struktury. Osmané navíc příliš nedůvěřovali byzantským hodnostářům. Podobný osud potkal také Minotta, který byl popraven proto, že se odmítal vzdát a bojoval, dokud nebyl zajat násilím. Udatný Giovanni Giustiniani zemřel o několik dní později na své lodi.¹⁹² Pro mnoho lidí se však stal desertérem a zbabělcem, který přivodil zkázu města tím, že opustil svoje místo v kritické situaci, nebyla to však pravda. Pád města byl výsledkem postupného upadání morálky a také nesourodé obrany složené z Řeků, Janovanů a Benátčanů, kteří mezi sebou měli mnoho neshod a předsudků.

Zprávy o dobytí Cařihradu se do Evropy dostaly až dne 3. Července. Jejich nositelem nebyl nikdo jiný, než Alviso Diedo. Benátčané na ní reagovali pragmaticky. Vyslali posla za sultánem, který měl obnovit mírovou smlouvu mezi Benátkami a Osmanskou říší. Také benátští zajatci byli vykoupeni. Svatý stolec přirovnal pád města k „druhé smrti Homéra a Platóna“¹⁹³ a vyzval

---

¹⁹⁰ RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 138

¹⁹¹ Tamtéž, s. 139

¹⁹² RUNCIMAN, Pád Cařihradu, s. 139

¹⁹³ ŠTĚPÁNEK, s. 173

evropské dvory ke křížové výpravě s cílem osvobodit město. Tato výzva však zůstala nevyslyšena.

A jaký byl vlastně osud poraženého města? Poté, co bylo město vyplundrováno vojáky se začalo pomalu s jeho přestavbou. Mnoho kostelů bylo přeměněno na mešity a z Cařihradu se stal Istanbul, centrum Osmanské říše. Původní obyvatelstvo muselo platit daň z hlavy¹⁹⁴, ale bylo mu dovoleno ve městě zůstat. Také některé kostely jim byly zanechány. Původně měla ve městě zůstat také část původní vládní struktury v čele s Lukášem Notarasem, jak již ale bylo řečeno, nakonec byl on i ostatní ministři popraveni. Do města přišlo mnoho nových obyvatel, které sultán nalákal na příslib bydlení zdarma, nakonec došlo také k nucené migraci. Díky tomu se nakonec městu dostal lesk a sláva, kterou od něj sultán Mehmed očekával. Pro město tak začala nová éra prosperity.

Závěr

Při čerpání informací o pádu Cařihradu je nutné si uvědomit, že většina dochovaných informací o tomto střetnutí pochází z rukou osmanských kronikářů, nebo těch, co pád města přežili. Samotný tento fakt ukazuje na to, že tyto informace jsou do značné míry zkresleny sympatiemi s jednou, nebo druhou stranu. Osmanské zdroje přirozeně glorifikují osobu sultána Mehmeda II., janovské zdroje vrhají zlé světlo na Benátčany a naopak. Byzantské zdroje ukazují Turky v roli Antikrista, který přichází, aby zničil jejich způsob života. Při psaní práce jsem se snažil nenechat těmito sympatiemi k jedné či druhé straně ovlivnit a svůj popis jsem se snažil udržet na úrovni neutrálního „pozorovatele“ jak to jen bylo možné.

Většinu své práce jsem se rozhodl zaměřit především na samotné dobývání města a události, které mu bezprostředně předcházely. Nemohl jsem

---

¹⁹⁴ ŠTĚPÁNEK, s. 206

však vynechat alespoň stručné shrnutí předchozího vývoje obou mocností, které v tomto konfliktu hrály hlavní roli. Dějiny Osmanské říše i Byzance by si jistě zasloužily větší prostor, který by však v této práci s omezeným rozsahem spíše překážel a odváděl pozornost od hlavního tématu. Velice stručného představení se dostalo také osobě císaře Konstantina a dalších důležitých osobností, které se účastnili bitvy. Usoudil jsem však, že bude produktivnější věnovat se spíše důležitým událostem, než důležitým osobnostem.

Původně jsem zamýšlel věnovat jednu kapitolu své práce výzbroji a organizaci osmanské armády, ke které jsem měl mnoho informací z děl pánů Hitzela a Imbera a poté jí porovnat s vybavením vojsk bránících Cařihrad. Bohužel jsem, možná vzhledem k velké diverzitě vojáků, nenašel žádnou ucelenější informaci o organizaci Byzantských vojsk na sklonku existence říše. Nakonec jsem se rozhodl, že by tato kapitola zabírala příliš místa a odbíhala by od hlavní myšlenky práce. Pokud se však tímto tématem někdy budu zabývat na hlubší úrovni, jistě tuto kapitolu do své práce zahrnu.

Použitá literatura

BABINGER, Franz, *Mehmed the Conqueror and His Time*, Princeton University Press, Princeton 1978

BARBARO, Nicolò, *Diary of Siege of Constantinople 1453*, Exposition Press, New York 1969

DLOUHÝ, Roman, *Byzanc od roku 1053 do pádu Cařihradu (1453)*, Nakladatelství Scholaforum, Ostrava 1996

FREELY, John, *Tajemství paláců : soukromý život sultánů v Istanbulu*, Nakladatelství BB art, Praha 2004

HITZEL, Frédéric, *Osmanská říše: 15.–18. století*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2005

CHALKOKONDYLES, Laonikos, *Poslední zápas Byzance*, Nakladatelství Odeon, Praha 1988

IMBER, Colin, *The Ottoman empire, 1300–1650*, Palgrave Macmillan, New York 2002

INALCIK, Halil, *The Ottoman Empire: Conquest, organization and economy*, Variorum Reprints, London 1978

Nicol, Donald M., *The Immortal Emperor*, Cambridge University Press, Cambridge 1992

NICOLLE, David, *Konstantinopol 1453: konec byzantské říše*, Nakladatelství Grada, Praha 2009

RUNCIMAN, Steven, *Byzantine style and civilization*, Penguin Books, London 1990

RUNCIMAN, Steven, *Pád Cařihradu*, Nakladatelství Epoque, Praha 2003

ŠTĚPÁNEK, Petr, 1453: Pád Konstantinopole – zrod Istanbulu, Nakladatelství Triton, Praha 2010

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila, *Dějiny Byzance*, Nakladatelství Academia, Praha 1992

Resumé

This work is called the fall of Constantinople 1453. The main goal of this work is to explain reasons, why was this former greatest city of Middle Ages destined to fall. I've tried to describe the reasons for weakening of Byzantium and how was possible, that small Ottoman emirate grow to largest realm in area that lasted until 20th century. My work is divided into 7 chapters. First two of them are describing the history of both states, Ottoman Empire and Byzantium until the rule of sultan Mehmed II. It was his vision that the great city must fall. The next chapter is dedicated to him, his vision and preparing to siege. This chapter also deals with the unsuccessful efforts of Emperor Constantine to ensure the support of European states. The rest of my work describes a desperate struggle against superior Ottoman army. The siege of Constantinople lasted almost 2 months before janissaries broke through defenses and conquer the city. At the end briefly deal with the fate of individual personalities. I placed emphasis on the fact that the fall of Constantinople marked the end of Byzantium, but also a new beginning for the city itself. For the city started the era of unprecedented prosperity on both the architectural and cultural aspect.